

Burgerschapsplan

Montessorischool

Bilthoven

Montessorischool Bilthoven

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
1. Inleiding	2
1.1 Woord vooraf	2
1.2 Onze schoolgegevens	2
2 De context	4
2.1 Kerndoelen Burgerschap	4
2.2 Samenhang binnen het leergebied en de kerndoelen.	5
2.3 Overzicht domeinen en kerndoelen burgerschap maart 2024	5
2.4 Het Onderzoekskader.	5
3 Onze school	7
3.1 Kenmerken van onze school	7
3.2 Risico's	7
3.3 Kennis van diversiteit	8
4 Ons schoolconcept	9
4.1 Algemeen	9
4.2 Missie	9
4.3 Basiswaarden	9
4.4 Visie	9
4.5 Doelen voor Burgerschap	10
4.6 Hoofddoelen en burgerschap	11
4.7 Sociale en maatschappelijke competenties	11
5 Uitwerking Kerndoelen Burgerschap	12
5.1 Kerndoel 1 - Schoolcultuur	12
5.2 Kerndoel 2 - Diversiteit	12
5.3 Kerndoel 3 - Democratische waarden	13
5.4 Kerndoel 4 - Maatschappelijke betrokkenheid	13
5.5 Kerndoel 5 - Democratische betrokkenheid	14
5.6 Kerndoel 6 - Maatschappelijke vraagstukken	14
6. Ons aanbod en onze aanpak (Kerndoel 1 verwerken...!)	15
6.1 Onderbouw	16
6.2 Middenbouw	17
6.3 Bovenbouw	18
6.4 Toetsing en afsluiting	20
Onderbouw	20
Middenbouw	21
Bovenbouw	23
6.5 Ons schoolklimaat - de school als oefenplaats	25
7 Kwaliteitscultuur	26
7.1 Cultuur en structuur	26
7.2 Werkgroepen	26
8 Zorg voor kwaliteit	27
8.1 Algemeen	27
8.2 Kwaliteitszorg	27
8.3 Publieke verantwoording	27
9. Taakverdeling	28
9.1 Organisatie (nog aanpassen!)	28
10. Bijlagen	29

1. Inleiding

1.1 Woord vooraf

Het onderwijs op Montessorischool Bilthoven ademt burgerschap. Enkele voorbeelden hiervan zijn de lesjes **dagelijks leven**, waarin kinderen al vanaf jonge leeftijd verantwoordelijkheid krijgen om op goede wijze samen te kunnen leven zoals het zorgdragen voor hun plantje en het uitvoeren van taakjes. Maar ook het **kosmische onderwijs** met lessen vanuit Da Vinci waarbij alles met alles samenhangt en kinderen de ordening van de dingen uit hun omgeving leren kennen en onderzoeken. De **Vredesopvoeding**, waarin harmonie tussen kinderen en volwassenen leiden tot een gezonde en vredelievende wereld, is terug te zien in onder andere de samenstelling van de heterogene groepen van drie leerjaren. **Eigenwaarde, onafhankelijkheid** en **vertrouwen** zijn volgens Maria Montessori noodzakelijke opvoedingsdoelen om bij te kunnen dragen in een snel veranderende samenleving en zijn kernwaarden binnen het onderwijs op onze school. Al meer 100 jaar zit het burgerschap verweven in het onderwijs op Montessorischool Bilthoven, waarbij kinderen sociale en maatschappelijke kennis en een verantwoordelijke rol leren vervullen in de samenleving van nu en morgen.

Landelijk is het de opdracht voor alle scholen om toerusting en ruimte te geven aan kinderen om een goede wereldburger te kunnen worden en te zijn. De grote vraagstukken rondom vrede, veiligheid en burgerschapsonderwijs raken de dagelijkse praktijk. Dit stuk over burgerschap geeft inzicht in hoe wij kinderen in de termen van Maria Montessori "*The best Weapon for Peace*" in handen kunnen geven en hoe wij dat concreet vormgeven. Op school heb je de mogelijkheid om elkaar te leren kennen en is de school een **oefenplaats** voor de maatschappij. Gelet op de wet zijn we verplicht om actief burgerschap, sociale cohesie en sociale integratie op een doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen. In de kern gaat burgerschap om de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren. Dit stuk richt zich primair op onze **visie** en onze **doelen** met betrekking tot burgerschap wat we willen bereiken. Als we op goede wijze vorm willen geven aan burgerschapsonderwijs, dan vraagt dat om een **gestructureerde, doelgerichte** en **planmatige aanpak**. In dit stuk staat beschreven hoe wij hier concreet invulling aan geven.

1.2 Onze schoolgegevens

Montessorischool Bilthoven, opgericht door Maria Montessori zelf, is een warme, kleinschalige school met 9 groepen, 220 kinderen en 20 medewerkers. De school is gelegen aan de rand van het bos. Het plein aan de achterzijde loopt door op de hei en het bos en binnen ademt de school rust en plezier.

Montessorionderwijs geeft het kind de vrijheid om zelf te kiezen binnen heldere grenzen. Wij bieden eigentijds montessorionderwijs waarbij aandacht is voor de 21e- eeuwse vaardigheden. De kern van ons onderwijs is gericht op verwondering en op de uitgangspunten van Maria Montessori: '*Help mij het zelf te doen*'. Kinderen zitten met drie leerjaren bij elkaar in een groep. Dat maakt dat de kinderen elkaar kunnen helpen. De kleinschalige opzet zorgt ervoor dat elk kind wordt gezien en gekend. De kinderen hebben een actieve stem in ons onderwijs en doen ook actief mee in de leerlingenraad.

Gegevens van de school	
Brinnummer	04PR
Schoolnaam	Montessorischool
Directeur	Lianne van den Essenburg
Adjunct-directeur	Bob van Hensbergen
Adres	Rembrandtplein 1
Postcode + Plaats	3723 CH Bilthoven
E-mailadres	directeur@montessoribilthoven.nl
Telefoonnummer	030 228 0818
Website	www.montessoribilthoven.nl

2. De context

2.1 Kerndoelen Burgerschap

Sinds 2006 is iedere school bij de wet verplicht om aandacht te besteden aan burgerschapsvorming. De nieuwe wet uit 2020 heeft als doel het versterken van het burgerschapsonderwijs en het verduidelijken van de taken en de rollen van de school. Burgerschapsonderwijs krijgt met de wet ook een meer verplichtend karakter.

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die het kind in staat stelt deel uit te maken van de democratische Nederlandse samenleving. Maar ook het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid en gelijke behandeling.

Onze school heeft een eigen visie en eigen doelen ontwikkeld voor burgerschapsonderwijs met een samenhangend curriculum voor de burgerschapsvorming van onze kinderen op school. Het curriculum zal moeten verduidelijken hoe wij burgerschap in de verschillende bouwen bevorderen, wat kinderen concreet leren en hoe er geëvalueerd wordt.

Burgerschapsonderwijs draait om kennis, vaardigheden en ervaringen die de kinderen opdoen met betrekking tot de diverse en democratische samenleving. Ze leren zich bewust te worden van hun mogelijkheden om, samen met anderen, bij te dragen aan deze samenleving en een democratische cultuur.

Democratische cultuur gaat over omgangsvormen tussen burgers die door de democratie worden bevorderd en een voorwaarde zijn voor de democratie. Voorbeelden hiervan zijn vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te zien als gelijkwaardig en op gelijke voet met elkaar communiceren. De democratische waarden, vrijheid, gelijkheid en solidariteit vormen het fundament. Leerlingen doen op school ervaringen op met het toepassen van de democratische waarden in contexten die voor hen betekenisvol zijn. Zo leren de kinderen zich verhouden tot een diverse samenleving en krijgen democratische waarden betekenis. Ze onderzoeken en ontdekken overeenkomsten en verschillen met

anderen en worden zich bewust van hun eigen identiteit en de veelheid aan identiteiten in de samenleving. Door te reflecteren op wat hen drijft als persoon en wat hun normen en waarden zijn, verkennen leerlingen hoe ze zelf willen en kunnen bijdragen aan de samenleving. Ze worden aangemoedigd om hun eigen standpunt in te nemen over maatschappelijke en planetaire vraagstukken, zoals klimaatverandering, afwegingen en keuzes te maken en hierop te reflecteren. De school biedt een omgeving waar kinderen zich kunnen ontwikkelen tot verantwoordelijke en vrije individuen.

Burgerschapsonderwijs gaat over de ontwikkeling van kinderen tot democratische burgers. Zij krijgen daarvoor kennis en vaardigheden aangeboden, ze worden gestimuleerd eigen opvattingen te ontwikkelen en een democratische houding te vormen. Voor kinderen is de school een oefenplaats voor democratie en het omgaan met diversiteit. Kinderen leren hoe ze actief kunnen meedoen in een democratische cultuur. Ze leren over besluitvormingsprocessen en de invloed die zij hierop kunnen uitoefenen – passend bij hun situatie en mogelijkheden. Burgerschap zit volledig verworven in ons montessori-onderwijs.

2.2 Samenhang binnen het leergebied en de kerndoelen.

Bij de samenstelling van ons curriculum zullen we de onderstaande kerndoelen als uitgangspunt nemen. Deze kerndoelen moeten herkenbaar terugkomen in onze lessen en kunnen gerelateerd worden aan het curriculum burgerschapsvorming SLO.

2.3 Overzicht domeinen en kerndoelen burgerschap maart 2024

Domein A: Schoolcultuur.

- Kerndoel 1: Schoolcultuur.

Domein B: Samenleving en democratie.

- Kerndoel 2: Diversiteit
- Kerndoel 3: Democratische waarden
- Kerndoel 4: Maatschappelijke betrokkenheid
- Kerndoel 5: Democratische betrokkenheid

Domein C: Maatschappelijke vraagstukken.

- Kerndoel 6: Maatschappelijke vraagstukken

2.4 Het Inspectie onderzoekskader

Het Onderzoekskader 2021, versie augustus 2023 van de Inspectie van het Onderwijs beschrijft de standaarden die van belang zijn voor de kwaliteit van een school.

Onderwijsproces

OP0 Basisvaardigheden

OP1 Aanbod

OP2 Zicht op ontwikkeling en begeleiding

OP3 Pedagogisch-didactisch handelen

OP4 Onderwijstijd

OP6 Afsluiting

Veiligheid en schoolklimaat

VS1 Veiligheid

VS2 Schoolklimaat

Onderwijsresultaten

OR1 Resultaten

OR2 Sociale en maatschappelijke competenties

Sturen, kwaliteitszorg en ambitie

SKA1 Visie, ambities en doelen

SKA2 Uitvoering en kwaliteitscultuur

SKA3 Evaluatie, verantwoording en dialoog

De school heeft een schoolklimaat dat bijdraagt aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. De school bereidt de leerlingen voor op het leven in de maatschappij. Zij creëert daarvoor een oefenplaats die leerlingen ondersteunt bij het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. In de school doen leerlingen ervaring op met de omgang met de basiswaarde van de democratische rechtsstaat en de pluriforme samenleving. Het bestuur ziet erop toe dat de school zorg draagt voor een schoolklimaat dat in overeenstemming is met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en bijdraagt aan de bevordering daarvan.

De medewerkers van de school is in gedrag een voorbeeld voor de kinderen. Medewerkers leven de basiswaarden zichtbaar na. De school stemt aanpak en aanbod af op de leerlingpopulatie van de school en de leefwereld van de leerlingen. Ook signaleert en corrigeert de school uitingen van kinderen die met de basiswaarden in strijd zijn.

- Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze. Dat omvat onder meer regelmatig monitoren van de ontwikkeling van burgerschapscompetenties, om het onderwijs af te stemmen op de actuele leerbehoefte van kinderen. Het richt zich onder andere op het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden en het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties.
- Het onderwijs richt zich op het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. Dat omvat onder meer dat de school actie onderneemt als er onvoldoende sprake is van een cultuur die in overeenstemming is met basiswaarden.
- Het onderwijs richt zich herkenbaar op het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving.
- Het bestuur draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, en creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang van deze waarden.

3 Onze school

3.1 Kenmerken van onze school

Om effectief gestalte te geven aan burgerschapsonderwijs is het noodzakelijk om de 'omgeving' van de school in kaart te brengen. Goed burgerschapsonderwijs sluit aan bij de leefwereld van kinderen, hun interesses, hun problemen en bij de risico's die hiermee gepaard gaan. Allereerst geven we korte typering van de kinderen op onze school, de ouders/ verzorgers en de omgeving van de school. Vervolgens beschrijven we de mogelijke risico's. Het laatste is van belang om de leerstof en de aanpak vast te stellen.

Aspect	Korte typering
Kinderen	De kinderen op Montessorischool Bilthoven zijn nieuwsgierig, vol verwondering over de wereld om hen heen en dragen verantwoordelijkheid voor zichzelf, anderen op school en hun omgeving. De kinderen zijn over het algemeen welbespraakt en kunnen goed verwoorden wat er in hen omgaat. De school heeft een lage schoolweging met kinderen die voornamelijk uit de nabije omgeving van de school komen.
Ouders	De ouders op de school zijn betrokken, vinden maatschappelijke betrokkenheid belangrijk en staan over het algemeen met beide benen op de grond. Over het algemeen theoretisch (hoog) opgeleid, De ouders zijn behulpzaam als het gaat om het aanbieden van schoolhulp.
Omgeving	De school staat in een villawijk in een bosrijke omgeving van Bilthoven. Over het algemeen zijn er in de nabije omgeving van de school veel kinderen met een ethnisch Nederlandse achtergrond en is er weinig diversiteit op het gebied van verschillende culturen. Veel kinderen uit de wijk komen naar deze school. De school grenst direct aan het bos, waar de kinderen buiten kunnen spelen.

3.2 Risico's

Ontwikkelingsgebied	Toelichting	Risico
Sociale ontwikkeling	Binnen ons montessori onderwijs zijn kinderen gewend te werken met drie leerjaren bij elkaar, elkaar te helpen en samen te werken. Binnen de sociale ontwikkeling zijn risico's daarom laag.	Laag
Democratisch burgerschap	Binnen het montessori onderwijs zit het democratisch burgerschap in het lesprogramma verweven waarbij kinderen dagelijks in en buiten de klas tot democratische oplossingen moeten komen. Ook vanuit de thuissituatie krijgen kinderen mee dat samenwerking en luisteren naar anderen belangrijk is. Daarom is het	Laag

	risico laag.	
Participatief burgerschap	Onze leerlingpopulatie krijgt over het algemeen optimale kansen om betekenisvol in de maatschappij te kunnen zijn.	Laag
Ontwikkeling identiteit	Ontwikkeling van de identiteit zit verweven in het montessori onderwijs, waarbij persoonsontwikkeling dagelijks aan de orde komt vanuit The Leader in Me. Ook vanuit huis krijgen kinderen mee hoe ze hun identiteit kunnen ontwikkelen.	Laag
Algemene ontwikkeling	De kinderen krijgen vanuit hun opvoeding over het algemeen een grote algemene ontwikkeling mee. Een risico is echter wel dat de kinderen een minder volledig beeld hebben van de inclusieve samenleving in Nederland.	Laag
Risico's in relatie tot de basiswaarden	De basiswaarden krijgen de kinderen zowel vanuit school als thuis mee. De kinderen groeien thuis op in gezinnen die ruimdenkend zijn, passend bij de montessori filosofie.	Laag

Gelet op de kenmerken van de leerlingen, de ouders en de omgeving zien wij de volgende risico's voor de ontwikkeling van burgerschap in de thuissituatie.

1. Om de sociale ontwikkeling en ontwikkeling van identiteit te stimuleren werken wij met de 7 gewoonten van Covey vanuit The Leader in Me.
2. Om participatief burgerschap te stimuleren:
Oudere kinderen helpen altijd de jongere kinderen in de eigen groep met verschillende leerjaren, wij doen mee met de week van de lentekriebels, verzorgen lessen rondom de verschillende geloven en overtuigingen vanuit de methode Da Vinci. In de onderbouw wordt participatief samengewerkt met een verzorgingstehuis uit de buurt.
3. Om de kinderen een bredere kennis mee te geven over de inclusieve samenleving werken we samen met verschillende organen uit de regio (gemeente, wijkagent) en verweven we ook de kennis over de wereldgodsdiensten in ons curriculum.

We geven participatief burgerschap een actieve rol in de school door de leerlingenraad een duidelijke stem te geven. Kinderen uit de bovenbouw zijn vertegenwoordigd in de leerlingenraad, waarbij de kinderen op democratische wijze inspraak hebben op het schoolleven. De leerlingenraad komt op vaste momenten bij elkaar en wordt aangestuurd door de directeur-bestuurder.

3.3 Kennis van diversiteit

De diversiteit op onze school is terug te zien met verschillende gezinssamenstellingen met twee moeders, twee moeder met een vader, alleenstaande ouders etc. Ook is de diversiteit terug te zien met kinderen die in andere landen hebben gewoond zoals het Verenigd Koninkrijk, Amerika, Spanje, Polen, Zuid-Afrika en Duitsland of Polen. Tevens is er diversiteit terug te zien bij kinderen of leerkrachten met een lichamelijke beperking (bijv een visuele of auditieve beperking, epilepsie)

De culturele diversiteit op school is niet groot. Er zijn over het algemeen veel witte kinderen in onze wijk. Als school hebben wij voldoende zicht op de culturele achtergrond, de gewoontes en de normen en waarden van onze kinderen en hun ouders. Omdat de culturele diversiteit niet heel groot is, proberen we

des te meer te benadrukken dat er in de maatschappij meer verschillen zijn dan dat ze in hun omgeving zien. We beschikken over de kennis en de vaardigheden die ons in staat stellen om rekening te houden met culturele verschillen.

4. Ons schoolconcept

4.1 Algemeen

Om goed burgerschapsonderwijs te geven, hebben we eerst vastgesteld wat we onder burgerschap verstaan. Burgerschap verwijst naar de manier waarop mensen met elkaar omgaan en dan met name naar de manier waarop we omgaan met verschillen tussen mensen, diversiteit, tegenstellingen en conflicten. Daarnaast verwijst Burgerschap naar de relatie tussen overheid en burgers, naar de manier waarop we beslissingen nemen en naar de rechten van de mens. De wet schrijft voor dat we ons richten op kennis over en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. Deze aspecten zijn in dit hoofdstuk nader uitgewerkt.

4.2 Missie

Montessorischool Bilthoven biedt kinderen ruimte om vrij naar eigen kunnen, in verbondenheid, samen te leren. Ieder individu kan zich zowel sociaal, creatief, als cognitief optimaal ontwikkelen en leert eigen verantwoordelijkheid te dragen voor zijn ontwikkeling en gedrag. We streven naar een goede samenwerking tussen kinderen, leraren en ouders om te zorgen voor een sfeer van rust, respect, veiligheid en vertrouwen. Het kind dat in deze sfeer begeleid wordt kan zich ontwikkelen tot een evenwichtige en autonome persoonlijkheid. Dit houdt in dat het kind leert verantwoordelijk te zijn voor het eigen handelen en mede verantwoordelijkheid te dragen voor zijn omgeving en de samenleving waarvan hij deel uitmaakt. Optimale vorming van het kind op alle gebieden vinden wij belangrijk. We streven ernaar ieder kind te helpen het beste uit zichzelf te halen. Onze school draagt bij aan de ontwikkeling van de leerlingen tot democratische burgers die zich staande kunnen houden in, en een actieve bijdrage willen leveren aan onze samenleving.

4.3 Basiswaarden

Een belangrijk aspect van de wettelijke burgerschapsopdracht is de bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. De relevante basiswaarden voor het onderwijs zijn vastgelegd in het wettelijke kader. Op onze school besteden we doelgericht aandacht aan de basiswaarden. Daarnaast komen ze aan bod bij andere lessen wanneer dat nodig en/of nuttig is. Het gaat om:

- vrijheid van meningsuiting gelijkwaardigheid
- begrip voor anderen verdraagzaamheid (tolerantie) afwijzen van onverdraagzaamheid
- afwijzen van discriminatie autonomie verantwoordelijkheidsbesef

4.4 Visie

We gaan op Montessorischool Bilthoven uit van de eigenheid en kracht van het kind en stimuleren kinderen om van daaruit een persoonlijke groei door te maken tot een betrokken en verantwoordelijk individu. We willen kinderen leren verantwoordelijkheid te dragen voor hun eigen ontwikkeling, hun eigen leren en hun eigen gedrag.

'Op onze montessorischool inspireren we elkaar en krijgen we de ruimte en de verantwoordelijkheid om keuzes te maken, onze talenten te ontwikkelen en samen te groeien'

Kinderen groeien op in een steeds complexere maatschappij. Montessorischool Bilthoven vindt het van belang om kinderen op een goede manier hierop voor te bereiden. Onze kinderen op school maken ook nu al deel uit van de samenleving. Allereerst is kennis van belang, maar daar blijft het niet bij. Wij vinden

het belangrijk dat kinderen op een bewuste manier in het leven staan, waarbij ze niet alleen respect hebben voor anderen en anders denkkenden, maar ook naar anderen omzien. In de school leren wij onze kinderen daarom goed samen te leven en samen te werken met anderen. Wij willen kinderen brede kennis over en verantwoordelijkheidsbesef meegeven voor de samenleving.

4.5 Doelen voor Burgerschap

Vanuit onze missie, onze kernwaarden en onze visie hebben we de doelen voor burgerschapsonderwijs vastgesteld. Bij ieder doel gaat het wat ons betreft om de componenten kennis, vaardigheden, attitude en reflectie. Via de gekozen doelen richten we ons op de persoonsvorming van kinderen en de ontwikkeling van sociale en maatschappelijke competenties. Onze aanpak is gericht op de zes kerndoelen van het curriculum van het SLO, maart 2024.

Kerndoel	Korte toelichting
1	<p>Schoolcultuur</p> <p>Wij zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie. We bieden activiteiten aan die de betekenis van onze democratische waarden laten zien. Actuele vraagstukken en maatschappelijke vraagstukken worden opgepakt en geïntegreerd in verschillende leergebieden. Met onder andere onze leerlingenraad geven we samen met de kinderen vorm aan een democratische cultuur.</p>
2	<p>Diversiteit</p> <p>Wij verschaffen de kinderen van onze school kennis over hoe de grondwet diversiteit in geloof- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en beperkingen beschermt.</p> <p>We leren de kinderen rekening houden met ervaringen en perspectieven van andere en verkennen en reflecteren de eigen offline en online identiteit.</p>
3	<p>Democratische waarden</p> <p>Wij voeden kinderen op die weten wat democratie inhoudt en die daar ook naar handelen. Ze kennen de omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardig.</p>
4	<p>Maatschappelijke betrokkenheid</p> <p>De school leert de kinderen de verschillende taken en rollen die burgers hebben in de diverse samenleving. De school verkent met hen de eigen mogelijkheden om de maatschappelijke betrokkenheid van de kinderen te vergroten.</p>
5	<p>Democratische betrokkenheid</p> <p>Wij beschrijven hoe in een democratie macht en invloed kan worden uitgeoefend en de kinderen hierbij zelf op school bij betrokken kunnen worden. We benadrukken de rol van reflecteren op het proces en de uitkomsten van besluitvormingen door bijvoorbeeld de leerlingenraad.</p>
6	<p>Maatschappelijke vraagstukken</p> <p>We besteden ruim aandacht aan actuele maatschappelijke vraagstukken en bespreken</p>

	hierbij de verschillende belangen en perspectieven. We leren de kinderen om hun persoonlijke idealen en opvattingen uit te drukken.
--	---

4.6 Hoofddoelen en burgerschap

Ons onderwijs kent drie hoofddoelen: *kwalficatie, socialisatie en persoonsvorming*. De doelen die we vaststellen voor burgerschap zijn eenvoudig te relateren aan de hoofddoelen:

Kwalficatie en Burgerschap: de kinderen van onze school moeten kennis en inzicht krijgen in onze samenleving en de diversiteit daarin, de werking van onze democratische rechtsstaat en de eigen rol daarin.

Socialisatie en Burgerschap: we moeten onze kinderen inwijden in een democratische cultuur en ze stimuleren tot een vreedzame en humane houding ten opzichte van anderen en de 'omgeving', de wereld om hen heen.

Persoonsvorming en Burgerschap: het is belangrijk om te reflecteren op de eigen identiteit, om betekenis te geven aan de wereld om je heen en de eigen rol daarin. En daarnaast: het is belangrijk om te bepalen hoe je je tot de ander en de wereld om je heen wilt verhouden.

4.7 Sociale en maatschappelijke competenties

Burgerschap richt zich op de sociale en maatschappelijke vorming van jonge mensen; burgerschap gaat over hoe mensen met elkaar samenleven. Daarom is burgerschapsonderwijs erop gericht dat leerlingen de sociale en maatschappelijke competenties verwerven die daarvoor nodig zijn. Welke competenties dat precies zijn is niet voorgeschreven, omdat dit afhangt van de actualiteit, de context van de school, de leefwereld van de kinderen en onze eigen opvattingen. Op onze school richten we ons op de volgende competenties:

Sociale competenties 7 gewoonten TLIM	Maatschappelijke competenties
Begin bij jezelf	Discussiëren – argumenteren – communicatief vermogen
1: Wees pro- actief (baas over je eigen leren)	Presenteren en overtuigen
2: Begin met het einde voor ogen (Maak een plan)	Kritisch vermogen – informatieverwerking
3: Belangrijke zaken eerst (eerst werken, dan spelen)	Kritisch vermogen
Speel dan goed samen met anderen	
4. Denk win - win (zoek naar voordeel voor iedereen)	Loyaliteit, integer en moreel handelen
5: Eerst begrijpen, dan begrepen worden (Luister voordat je praat)	Diplomatiek en tactvol zijn
6: Synergie (samen is beter)	Creatief denken
7: Houd de zaag scherp (Balans voelt het best)	Flexibiliteit – keuzes maken
Omgeving	Omgevingsbewustzijn (gedrag in de publieke ruimte)

5. Uitwerking Kerndoelen Burgerschap

5.1 Kerndoel 1 - Schoolcultuur

Doelzin: *De school zorgt voor een democratische cultuur.*

Het gaat hierbij om:

- zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie;
- aanbieden van activiteiten die de betekenis van democratische waarden laten zien.
- stimuleren van kritische denkvaardigheden, morele en ethische oordeelsvorming en het offline en online respectvol communiceren daarover;
- samen met leerlingen vormgeven van een democratische cultuur;
- aandacht besteden aan actualiteit en maatschappelijke vraagstukken in samenhang met verschillende leergebieden.

Kenmerkend voor onze school:

- Gouden weken, eerste weken van het schooljaar.
- Opstellen 'klassen'-regels, start schooljaar.
- Taakjes die dagelijks uitgevoerd worden, in alle bouwen.
- Werken met planningen en taken vanaf groep drie.
- Heterogene groepen, een kind is jongste-middelste-oudste.
- Vrijheid in gebondenheid!
- Leerlingenraad.

5.2 Kerndoel 2 - Diversiteit

Doelzin: *De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving.*

Het gaat hier om:

- kennis over hoe de grondwet diversiteit in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en beperkingen beschermt;
- inschatten en bespreken van situaties die racistisch, discriminerend of stereotyperend zijn;
- verkennen van en reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen;
- in gedrag rekening houden met ervaringen en perspectieven van anderen.

Kenmerkend voor onze school:

- Week van de lentekriebels
- Paarse vrijdag
- Feesten van ons en de ander
- Lessenserie wereldreligies: Christendom, Jodendom, Islam, Hindoeïsme, Boedisme Da Vinci
- Brief toekomstige IK

5.3 Kerndoel 3 - Democratische waarden

Doelzin: *De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden.*

Het gaat hier om:

- kennis over de ontwikkeling en de betekenis van de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- kennis over het belang van de grondwet, kinder- en mensenrechten ter bescherming van vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- verkennen van de grenzen aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- verkennen op basis van morele en ethische perspectieven wat rechtvaardigheid en verantwoordelijk handelen betekent voor jezelf;
- afwegen hoe het eigen handelen effect heeft op de omgeving en het welzijn van anderen, nu en in de toekomst.

Kenmerkend voor onze school:

- Groepsgeluk
- Gouden weken; groepsvorming, omgangsvormen,
- Zilveren weken; koppeling aan Covey gewoonte 2 en 3
- Vrijheidsrechten
- Week tegen pesten
- Gastles HALT groepsdruk
- Covey gewoonte 4, 5, 6
- Dag van de Kinderrechten
- Gastles WOII; gastspreker
- Week mediawijsheid
- Vrouwenrechten, mensenrechten, kinderrechten (Da Vinci)

5.4 Kerndoel 4 - Maatschappelijke betrokkenheid

Doelzin: *Het kind verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.*

Het gaat hierbij om:

- kennis over taken, rollen, rechten en plichten van burgers in de samenleving;
- verkennen welke middelen kunnen worden ingezet om individueel en collectief bij te dragen aan maatschappelijke veranderingen;
- oriënteren op maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties;
- benoemen en waarderen van de eigen bijdrage aan de samenleving in dagelijkse situaties;
- verkennen van de eigen mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid vorm te geven.

Kenmerkend voor onze school:

- Zingen en kaartenactie ouderen regio
- Afvalscheiding
- Zorg omgeving
- Opruimactie
- Sponsorloop goede doel
- Recyclen papier uit Da Vinci

5.5 Kerndoel 5 - Democratische betrokkenheid

Doelzin: Het kind verkent hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven.

Het gaat hierbij om:

- beschrijven hoe in een democratie macht en invloed worden uitgeoefend;
- benoemen van vormen van inspraak en besluitvorming in dagelijkse situaties;
- communiceren op een respectvolle wijze;
- leren omgaan met de wensen en de stem van de minderheid in besluitvormingsprocessen;
- reflecteren op proces en uitkomsten van inspraak en besluitvorming in de schoolomgeving.

Kenmerkend voor onze school:

- Stemmen: welk liedjes, spelletjes, activiteit gaan we doen?
- Macht en handhaving; wijkagent
- Les regels thuis, school sport, verkeer
- Algemene les dictatuur en democratie
- Gemeenteraad en kinderraad gemeente De Bilt
- Deelname leerlingenraad
- Jeugdjournaal; dialoog
- Les 2e Kamerverkiezingen, Prinsjesdag
- Staatsinrichting; Da Vinci

5.6 Kerndoel 6 - Maatschappelijke vraagstukken

Doelzin: Het kind weegt af welke mogelijkheden die heeft ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen.

Het gaat hierbij om:

- benoemen welke belangen en perspectieven een rol spelen binnen actuele, maatschappelijke en planetaire vraagstukken;
- uitdrukken van persoonlijke idealen en opvattingen;
- reflecteren hoe de eigen identiteit en waarden het handelen kunnen beïnvloeden;
- verkennen welke individuele en collectieve bijdragen aan oplossingen mogelijk zijn.

Kenmerkend voor onze school:

- Projectweek Oceanen; plastic soep
- Waar komt jouw kleding vandaan?
- Briefwisseling Montessorischool buitenland
- Bespreken jeugdjournaal, dialoog aangaan
- Lessen nieuwsbegrip

5.7 Algemene ontwikkeling

Wij willen dat onze kinderen goed leren te functioneren in een complexe samenleving. Algemene ontwikkeling is wat ons betreft van veel zaken genoeg weten (basiskennis) om een normaal, alledaags gesprek te kunnen voeren of een normale, alledaagse tekst te kunnen begrijpen. Er bestaat geen canon 'algemene ontwikkeling' en daarom moeten we zelf vaststellen wat we onze kinderen willen meegeven in het kader van hun algemene ontwikkeling.

Wij bezien algemene ontwikkeling ook in het kader van de zogenaamde brede ontwikkeling. Daarbij gaat het er om dat de leerlingen zich ontwikkelen tot competente personen, tot personen die kunnen denken, kunnen (in)voelen en situationeel kunnen handelen. Ten aanzien van de brede ontwikkeling onderscheiden we het cognitieve, het creatieve, het sociaal-emotionele, het zintuiglijke en het motorische. Deze aspecten hangen met elkaar samen en ze beïnvloeden elkaar wederzijds.

Een belangrijk aspect m.b.t. de algemene (brede) ontwikkeling van onze leerlingen vinden wij de meer algemene culturele en creatieve ontwikkeling. En dat wel in de meest brede zin van het woord. Wij vinden het belangrijk dat onze kinderen beschikken over basiskennis met betrekking tot de literatuur, poëzie, beeldende kunst, schilderkunst, muziek, dans etc. Daarom hebben we zelf een school-canon vastgesteld: de leraren weten wat er per leerjaar minstens aan bod moet komen, zie hoofdstuk 6.

6. Ons aanbod en onze aanpak

Onze school heeft vastgesteld wanneer welk doel aan bod komt vanuit de 6 kerndoelen. Het is aan de leerkrachten van onze school (de professionals) om invulling te geven aan de vastgestelde doelen. Zij weten als geen ander wat onze kinderen nodig hebben, wat aansluit bij hun belevingswereld en wat er speelt en leeft m.b.t. actuele ontwikkelingen en wat er relevant is. De leerkrachten zetten methodes, middelen en materialen in om de leerdoelen te realiseren. Zij zorgen voor werkvormen die passen bij de (ontwikkelingsfase) van de leerlingen en zorgen voor actieve betrokkenheid. En tenslotte zorgen zij voor oefensituaties (trainingen) gericht op de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en gericht op de ontwikkeling van de vastgestelde sociale en maatschappelijke competenties.

De leraren van onze school gebruiken de methode The Leader in me met de 7 gewoonten voor de sociaal-emotionele ontwikkeling (groep 1 t/m 8). Dit komt wekelijks aan bod. De doelen per les staan vermeld in de handleiding.

Via het volginstrument Hart & Handen van ons leerlingvolgsysteem IEP vullen alle de kinderen in de leerjaren 3 t/m 8 eenmaal per jaar drie vragenlijsten in.

Het IEP LVS bevat 'self-assessment'-instrumenten waarmee de leerling inzicht krijgt in zijn eigen profiel:

- Sociaal-emotionele ontwikkeling: geeft een beeld van de sociale en emotionele vaardigheden en ontwikkeling van de leerling. Belangrijke aspecten die terugkomen in het profiel van de leerling zijn het beeld dat de leerling van zichzelf heeft, de manier waarop de leerling daarmee omgaat en de rol die de leerling aanneemt in sociale situaties. Ook het omgaan met en inleven in de gevoelens van jezelf en de ander wordt in beeld gebracht.

- Leeraanpak: een belangrijke voorspeller voor studiesucces in het voortgezet onderwijs is hoe een leerling het leren plant en organiseert. Daarnaast spelen ook doorzettingsvermogen en prestatiemotivatie een grote rol. Deze kenmerken worden bij het onderdeel leeraanpak in kaart gebracht.

- Creatief vermogen: dit wordt gemeten met een meetinstrument dat door TNO is ontwikkeld. De leerlingen geven in deze test op een zevenpuntsschaal aan in hoeverre de stellingen bij hen passen. Eigenschappen als nieuwsgierigheid, interacteren met anderen en vindingrijkheid worden in kaart gebracht. Daarnaast speelt in

de test ook de context van de school mee, of daar ruimte en steun is voor kinderen om zich creatief te uiten. Op basis van de test krijgen leerlingen een passend profiel inclusief praktische handvatten voor de praktijk.

Daarnaast wordt de methode DaVinci gebruikt voor het kosmisch onderwijs (groep 1 t/m 8) en de lesjes vanuit het montessori onderwijs en de principes van Maria Montessori zoals het dagelijks leven. De leraren sluiten bij het ontwikkelen van de les(sen) altijd aan bij de kenmerken van hun leerlingen, de leefwereld en de actualiteit.

Bij iedere activiteit wordt vermeld welke koppeling er is met de kerndoelen van burgerschap en de planning wanneer deze lessen gegeven worden. De onderbouw hanteert een cyclus van twee jaar en de midden- en bovenbouw hanteert een driejarige cyclus.

Kerndoel 1 Schoolcultuur

Het eerste kerndoel, de democratische cultuur, verwerken wij in ons dagelijkse lesaanbod en aanverwante activiteiten. In ons Montessorionderwijs werken we dagelijks aan een rijke leer- en leesomgeving waarbij we aandacht hebben voor de diversiteit van onze kinderen. De hoge mate van ouderbetrokkenheid zien we terug in bijvoorbeeld de hoge opkomst bij ouderavonden of hulp van excursies en andere activiteiten.

Onze democratische schoolcultuur is verder terug te zien in:

- Heterogene groepen waarin de kinderen 3 leerjaren Montessori-onderwijs volgen in een groep.
- Gezamenlijke pleinregels, afgestemd met de leerlingenraad, geldend voor team Montessori en Humankind.
- Onze kindercoach faciliteert zowel individuele als groepsgesprekken.
- De leerlingenraad, bestaande uit bovenbouwleerlingen, komt meerdere keren per jaar samen. De directie begeleidt deze gesprekken. De leerlingenraad is mede- betrokken bij bijvoorbeeld de inrichting van het schoolplein.
- We houden contacten met samenwerkingsverbanden als het verzorgingshuis, de brandweer, de wijkagent en bureau HALT
- Organiseren de leerkrachten een leerkracht-ouder-kindgesprekken vanaf groep 5.
- Doen we mee aan de week van de mediamasters en volgen we ontwikkelingen op ICT-gebied, digitale geletterdheid, ook verwerkt in Taaldoen.
- Stimuleren we ouderbetrokkenheid via bijvoorbeeld ouderavonden of de ouder-activiteitencommissie
- Sluiten we aan bij landelijke activiteiten/themaweeken als de week van de lentekriebels of de paarse vrijdag.

Inhoud, opbouw en planning van ons burgerschapsonderwijs.

6.1 Onderbouw

Kerndoel	Opzet, inhoud, kennis en vaardigheden	Planning
2. Diversiteit	Week van de lentekriebels. Lespakket 'Kriebels in je buik'	maart
	Paarse vrijdag. Kennis over diverse genders. Kringgesprek over kleding, uni-sex, wie draagt wat? haardracht etc.	december
	Feesten van ons en de ander. M.b.v. de seizoenentafel bieden we de bekende en onbekende feesten aan. Zichtbaar op de seizoenentafel, sorteerwerkje met plaatjes en voorwerpen.	december
3. Democratische waarden	Groepsgeluk	december/januari
	Gouden weken; eerste 6 weken van het nieuwe schooljaar. Werken aan groepsvorming en omgangsvormen	augustus-september
	Zilveren weken; eerste weken van het nieuwe kalenderjaar. Insteek: versterken samenhang	januari
	Covey - gewoonte 4, 5, 6	2e helft schooljaar
	Doos vol gevoelens. Gevoelens van anderen herkennen en erkennen.	september
	Helpen van andere kinderen in de rol 'hulpgever' en 'hulpvrager'	dagelijks
	We leren van en met elkaar. MB en BB leerlingen lezen voor in de OB, digital leaders, gezamenlijke voorstellingen	gehele jaar
4. Maatschappelijke betrokkenheid	Zingen + Kerstkaartenactie voor ouderen in de regio Bilthoven. Leerlingen doen iets voor een ander zonder iets terug te verwachten.	december
	Afvalscheiding: we zamelen papier, plastic en restafval gescheiden in.	dagelijks
	Zorg voor de omgeving. Iedere vrijdag maken we gezamenlijk het lokaal schoon. Elk kind heeft een taakje.	wekelijks
5. Democratische betrokkenheid	Stemmen: welk liedje/spelletje/activiteit gaan we doen?	gehele jaar
6. Maatschappelijke vraagstukken	projectweek Oceanen: groepsgesprek over de plastic soep	maart

Schooljaar 2024-2025
Schooljaar 2025-2026
Ieder schooljaar
Dagelijks

6.2 Middenbouw

Kerdoel	Opzet, inhoud, kennis en vaardigheden	Planning
2. Diversiteit	Week van de lentekriebels. Projectweek over verliefdheid, relaties, weerbaarheid en seksualiteit.	maart
	Seksuele identiteit; Algemene les a.s.d.v. filmeducatie. Aanvullende video's o.a. Klokhuis Gender.	maart
	Algemene lessenserie over wereldreligies; Christendom, Jodendom, Islam en Hindoeïsme; Doel: Kennis, inzicht, erkenning en herkomst.	mei
	Algemene les over erkenning van en inzicht in onderlinge verschillen. Neurodiversiteit, geaardheid en afkomst	juni
3. Democratische waarden	Groepsgeuk. Zichtbaar maken van groepsprocessen. 'groepsdruk, pesten, fijne en veilige omgeving creëren'	december/januari
	Gouden weken, eerste 6 weken van het nieuwe schooljaar. Werken aan groepsvorming, omgangsvormen, kennismakingsspelen	augustus-september
	Zilveren weken, eerste weken van het nieuwe kalenderjaar; Insteek: versterken samenhang, nieuwe doelen stellen (goede voornemens. Koppelen Covey aan gewoonte 2 en 3	januari
	Algemene les vrijheidsrechten a.d.h.v. Filmhub koppelen 5 mei	april
4. Maatschappelijke betrokkenheid	Opruimactie. We dragen zorg voor onze omgeving en verzamelen vuurwerkafval op de heide.	januari
	Afvalscheiding; we zamelen papier, plastic en restafval gescheiden in	dagelijks
	Kerstkaartenactie voor ouderen in de regio Bilthoven; de leerlingen leren in te leven in de ander, iets te doen voor een ander, iets doen zonder iets terug te verwachten.	december
5. Democratische betrokkenheid	Algemene les macht en handhaving; uitnodigen wijkagent met les over zijn takenpakket en handhaving in de regio	juni
	Algemene les over regels; thuis, op school, bij de sport, in het verkeer. Ieder kind maakt een eigen organogram naar keuze	oktober
	Algemene les over dictatuur en democratie. Hoe is de besluitvorming bij ons op school?	februari
	Hoe is de besluitvorming in Bilthoven geregeld? Bezoek aan de gemeenteraad met groep 5	februari
6. Maatschappelijke vraagstukken	Waar komt jouw kleding vandaan? Waar is het van gemaakt? Hoe komt het hier? Wat heeft het gekost? Wat is een footprint van jouw kledingstijl?	september
	Briefwisseling opstarten met een Montessorischool in het buitenland; België, Aruba-Curaçao en Engeland. Iedere groep een eigen brief n.a.v. vast format.	november

Schooljaar 2024-2025
Schooljaar 2025-2026
Schooljaar 2026-2027
Ieder schooljaar
Dagelijks

6.3 Bovenbouw

Kerdoel	Opzet, inhoud, kennis en vaardigheden	Planning
2. Diversiteit	Week van de lentekriebels Projectweek over verliefdheid, relaties, weerbaarheid en seksualiteit.	maart
	Paarse vrijdag: Kennis over diverse genders. Kringgesprek over kleding, uni-sex, wie draagt wat? haardracht etc.	december
	Covey: gewoonte 1	gehele jaar
	Dokter Corry, lessenserie seksualiteit. De leerlingen volgen de aangeboden lessen, de groepsleerkracht initieert deze lessen.	juli
	Brief aan je toekomstige IK De kinderen schrijven een brief aan hun 'toekomstige ik' In wat voor een wereld leven zij? Welke identiteit nemen zij aan? Welke geloof- en levensovertuiging hebben ze? Denk ook aan gender, afkomst en beperkingen etc.	januari
	Les over de Marokkaanse geschiedenis/cultuur (DaVinci, jaar 1, Egyptenaren, les 6)	
	Les over het Christendom (DaVinci, jaar 1, Grieken & Romeinen, les 12)	
	Les over het christelijk geloof (DaVinci, jaar 1, Middeleeuwen, les 6)	
	Les over de Islam (DaVinci, jaar 2, Ottomanen, les 2)	
	Les over de Turkse cultuur (DaVinci, jaar 2, Ottomanen, les 8)	
	Les over de Maori, godsdienst, cultuur, schepping (DaVinci, jaar 3 les 1 en 3)	
3. Democratische waarden	Groepsgeluk Zichtbaar maken van groepsprocessen. 'groepsdruk, pesten, fijne en veilige omgeving creëren'	december/januari
	Gouden weken: missie statement, groepsvorming, omgangsvormen.	augustus-september

	De eerste 6 weken van het nieuwe schooljaar. Werken aan groepsvorming en omgangsvormen.	
	Zilveren weken eerste weken van het nieuwe kalenderjaar; Insteek: versterken samenhang, nieuwe doelen stellen (goede voornemens., koppelen Covey aan gewoonte 2 en 3)	januari
	Week tegen pesten. De leerlingen volgen de lessen vanuit de themaweek.	september
	Gastles door bureau HALT over groepsdruk	
	Covey: gewoonte 4, 5, 6	2e helft v.h. jaar
	Denkboek 4 en 5 mei - lesmateriaal Nationaal Comité 4 en 5 mei	april
	Les n.a.v. de Dag v.d. Kinderrechten	november
	Gastles over de WO II, uitnodigen gastspreker. Vorbereidende vragen opstellen.	
	Week van de mediawijsheid - Mediamasters	
	Les over vrouwenrechten (DaVinci, jaar 1, Grieken & Romeinen, les 3)	
	Les over de Aziaten en de mensenrechten (DaVinci, jaar 3, les 9)	
	Les over de 'Nieuwste tijd en kinderrechten' (DaVinci, jaar 3, les 2)	
4. Maatschappelijke betrokkenheid	Afvalscheiding: we zamelen papier, plastic en restafval gescheiden in	dagelijks
	Les over het recyclen van papier (DaVinci, jaar 1, Egyptenaren, les 11)	
	Les over afvalscheiding en vervuiling (DaVinci, jaar 3 les 13)	
5. Democratische betrokkenheid	Deelname leerlingenraad. Een selectie van bovenbouw kinderen wordt actief betrokken bij het meedenken over en het besluiten nemen van zaken die de school én kinderen aangaan.	gehele jaar
	Bespreken jeugdjournaal, dialoog aangaan.	gehele jaar
	Les n.a.v. Tweede Kamerverkiezingen en Prinsjesdag.	november
	Les over staatsinrichting (DaVinci, jaar 1, Grieken & Romeinen, les 8)	
	Les over de Nederlandse staatsinrichting (DaVinci, jaar 2, Inheemse Amerikanen, les 7)	
	les over Willem van Oranje (DaVinci, jaar 2, Nieuwe Tijd,	

	les 4)	
	Les over de Europese Unie (DaVinci, jaar 3, es 12)	
6. Maatschappelijke vraagstukken	Bespreken actualiteiten jeugdjournaal, dialoog aangaan.	gehele jaar
	Lessen Nieuwsbegrip bespreken en verwerken.	gehele jaar

Schooljaar 2024-2025
Schooljaar 2025-2026
Schooljaar 2026-2027
Ieder schooljaar
Dagelijks

6.4 Toetsing en afsluiting

De leraar houdt de resultaten van het burgerschapsonderwijs bij. Per leerling heeft de leraar inzicht in de vorderingen, in de leerresultaten. Iedere activiteit wordt afgesloten met een bewijswerkje of verwerking, passend bij ons montessori onderwijs. Daardoor borgen we een relatie tussen toetsing enerzijds en de doelen en de inhoud van ons burgerschapsonderwijs anderzijds.

We krijgen zicht op de ontwikkeling van de leerlingen via de afsluiting van de vijf kerndoelen. Daarnaast laten we de leerlingen van groep 6 t/m 8 één keer per vier jaar de Vragenlijst Burgerschap Leerlingen invullen. De uitslagen worden met de leerlingen en de leerlingenraad besproken en voorzien van actiepunten.

Onderbouw

Kerndoel	Opzet, inhoud, kennis en vaardigheden	Toetsing en afsluiting
2. Diversiteit	Week van de lentekriebels. Lespakket 'Kriebels in je buik'	De kinderen doen mee met de interactieve lessenserie en maken de bijbehorende verwerkingen.
	Paarse vrijdag. Kennis over diverse genders. Kringgesprek over kleding, uni-sex, wie draagt wat? haardracht etc.	Kinderen laten vertellen aan een ander over hun ervaringen en kennis. Wat hebben ze geleerd?
	Feesten van ons en de ander. M.b.v. de seizoenentafel bieden we de bekende en onbekende feesten aan. Zichtbaar op de seizoenentafel, sorteerkwastje met plaatjes en voorwerpen.	Jaar rond zichtbaar op de seizoenentafel. Met de sorteerkwastjes met plaatjes en voorwerpen laten de kinderen hun kennis zien.
3. Democratische waarden	Groepsgeluk	Via het kleed van Groepsgeluk plaatsen de kinderen hun poppetje, hierna volgt het

		groepsgesprek.
	Gouden weken; eerste 6 weken van het nieuwe schooljaar. Werken aan groepsvorming en omgangsvormen	Diverse start- en kennismakings-activiteiten in de groep. We sluiten af met de groepsregels die centraal opgehangen worden in de groep.
	Opstellen klassenregels gouden weken. Gedrag binnen de school opstellen en afspreken.	Deze klassenregels hangen centraal in iedere groep.
	Zilveren weken; eerste weken van het nieuwe kalenderjaar. Insteek: versterken samenhang	Diverse activiteiten in de groep. We herhalen en bespreken de groepsregels die centraal hangen in de groep.
	Covey - gewoonte 4, 5, 6	Met behulp van situatieschetsen worden enkele situaties uitgespeeld. Het boek 'de 7 habits' is hierbij leidend.
	Doos vol gevoelens. Gevoelens van anderen herkennen en erkennen.	Sorteerwerkje gevoelens.
	Helpen van andere kinderen in de rol 'hulpgever' en 'hulpvrager	De leerkracht stimuleert deze rol bij de jongere en oudere kleuter.
	We leren van en met elkaar. MB en BB leerlingen lezen voor in de OB, digital leaders, gezamenlijke voorstellingen	Bouw- en schooldoorbroken van elkaar leren.
4. Maatschappelijke betrokkenheid	Kerstkaartenactie voor ouderen in de regio Bilthoven. Leerlingen doen iets voor een ander zonder iets terug te verwachten.	De brief echt posten op de brievenbus.
	Afvalscheiding: we zamelen papier, plastic en restafval gescheiden in.	We bespreken de impact van zwerfafval en gaan ons verzamelde plastic scheiden in de diverse groepen.
	Zorg voor de omgeving. Iedere vrijdag maken we gezamenlijk het lokaal schoon. Elk kind heeft een taakje.	Op vrijdagen voordat de school uitgaat controleronde taakjes.
5. Democratische betrokkenheid	Stemmen: welk liedje/spelletje/activiteit gaan we doen?	We maken afspraken over hoe we democratisch tot een gezamenlijke keuze kunnen maken.
	Zorgen voor een taakje in de groep	Samen de taakjes verdelen en nabespreken hoe deze gaan.
6. Maatschappelijke vraagstukken	Projectweek Oceanen: groepsgesprek over de plastic soep	We inventariseren het gevonden plastic, bespreken de herkomst en de gevaren voor de dieren in de oceaan.

Middenbouw

Kerndoel	Opzet, inhoud, kennis en vaardigheden	Toetsing en afsluiting
----------	---------------------------------------	------------------------

2. Diversiteit	Week van de lentekriebels. Projectweek over verliefdheid, relaties, weerbaarheid en seksualiteit.	We houden kringgesprekken over de besproken thema's om te luisteren of de lessen zijn blijven hangen. We sluiten af met 'het lied van de lentekriebels' https://www.youtube.com/watch?v=PRz3bVhdOY
	Seksuele identiteit; Algemene les a.s.d.v. filmeducatie. Aanvullende video's o.a. Klokhuis Gender.	Woordparaplu met inventarisatie van alle geleerde identiteiten. Deze worden opgehangen in de aula.
	Algemene lessenserie over wereldreligies; Christendom, Jodendom, Islam en Hindoeïsme; Doel: Kennis, inzicht, erkenning en herkomst.	De kinderen verwerken het geleerde in de groepspresentatie en presenteren deze aan een andere middenbouwklas.
	Algemene les over erkenning van en inzicht in onderlinge verschillen. Neurodiversiteit, geaardheid en afkomst	Rollenspelen van de middenbouw-leerkrachten. De leerkrachten spelen diverse situaties uit en de kinderen beoordelen de reactie van de meespelende leerkracht. Is deze juist of kan dit anders?
	Algemene les over erkenning van en inzicht in onderlinge verschillen. Neurodiversiteit, geaardheid en afkomst.	Rollenspelen van de middenbouw-leerkrachten. De leerkrachten spelen diverse situaties uit en de kinderen beoordelen de reactie van de meespelende leerkracht. Is deze juist of kan dit anders?
3. Democratische waarden	Groepsgeluk. Zichtbaar maken van groepsprocessen. 'groepsdruk, pesten, fijne en veilige omgeving creëren'	Sociogram en de fysieke les in de groep gegeven door onze groepsgeluktrainer.
	Gouden weken, eerste 6 weken van het nieuwe schooljaar. Werken aan groepsvorming, omgangsvormen, kennismakingsspelen	Observaties in de klas, opstellen, bespreken en evalueren van de groepsregels. Na 6 weken een groepsgesprek
	Zilveren weken, eerste weken van het nieuwe kalenderjaar; Insteek: versterken samenhang, nieuwe doelen stellen (goede voornemens., koppelen Covey aan gewoonte 2 en 3)	Ieder kind hangt een blad in de Covey boom met zijn 'goede voornemen' en we evalueren na 6 schoolweken. Wat is wel en wat is niet gelukt?
	Algemene les vrijheidsrechten a.d.h.v. Filmhub koppelen 5 mei	Woordweb per leerling → Wat is vrijheid voor mij.
4. Maatschappelijke betrokkenheid	Opruimactie. We dragen zorg voor onze omgeving en verzamelen vuurwerkafval op de heide.	We sorteren het gevonden afval in de klassen en scheiden deze op de juiste wijze en brengen deze naar het juiste inleverpunt.
	Afvalscheiding; we zamelen papier, plastic en restafval gescheiden in	We dragen samen zorg voor het gescheiden afval en brengen deze wekelijks naar de juiste containers. Doen de kinderen dat thuis

		ook, of zijn er verbeterpunten? De kinderen maken een muurkrant over recycling.
	Kerstkaartenactie voor ouderen in de regio Bilthoven; de leerlingen leren in te leven in de ander, iets te doen voor een ander, iets doen zonder iets terug te verwachten.	De kerstkaarten worden door de klassenouders naar de ouderen gebracht. Er worden foto's gemaakt van de ontvangst.
5. Democratische betrokkenheid	Algemene les macht en handhaving; uitnodigen wijkagent met les over zijn takenpakket en handhaving in de regio	Vragen stellen aan de wijkagent, naderhand een quiz met ja of nee-stellingen.
	Algemene les over regels; thuis, op school, bij de sport, in het verkeer. Ieder kind maakt een eigen organogram naar keuze	Organogram vergelijken met een andere klasgenoot en daar twee verschillen en twee overeenkomsten uithalen. Klassikale nabespreking.
	Algemene les over dictatuur en democratie. Hoe is de besluitvorming bij ons op school?	Lianne voert een vraaggesprek over het organogram op school. Wat is haar rol? Wie doet wat en waarom?
	Hoe is de besluitvorming in Bilthoven geregeld? Bezoek aan de gemeenteraad met groep 5	Creatieve verwerking, maak een stripverhaal en verwerk daarin wat jij hebt geleerd.
6. Maatschappelijke vraagstukken	Waar komt jouw kleding vandaan? Waar is het van gemaakt? Hoe komt het hier? Wat heeft het gekost? Wat is een footprint van jouw kledingstijl? november	We inventariseren uit welk land de meeste van onze kleding komt. Waar ligt dat land op de wereld? Is dat ver? Heeft het veel impact op het milieu?
	Briefwisseling opstarten met een Montessorischool in het buitenland; België, Aruba-Curaçao en Engeland. Iedere groep een eigen brief n.a.v. vast format.	De brieven brengen we zelf naar de brievenbus. We turven de dagen totdat we antwoord krijgen. Welke groep krijgt als eerste antwoord? Wat zijn verschillen en overeenkomsten tussen de school en de kinderen uit het buitenland, wat is daar divers aan?
	Algemene les over je digitale voetafdruk; wat laat je achter als je iets op internet zoekt, wie krijgt jouw persoonlijke gegevens te zien? Gast spreker uitnodigen.	Iedereen kan verbeterpunten noemen die zichzelf of hun ouders kunnen veranderen in de toekomst.

Bovenbouw

Kerdoel	Opzet, inhoud, kennis en vaardigheden	Toetsing en afsluiting
2. Diversiteit	Week van de lentekriebels: Projectweek over verliefdheid, relaties, weerbaarheid en seksualiteit.	We houden (kring)gesprekken over de besproken thema's om te luisteren of de lessen zijn blijven hangen. De kinderen delen hun ervaringen.

	Paarse vrijdag: Kennis over diverse genders. Kringgesprek over kleding, uni-sex, wie draagt wat? haardracht etc.	Kinderen vertellen elkaar over hun ervaringen en kennis. Wat hebben ze geleerd? Hoe kunnen ze deze kennis toepassen in hun leefomgeving?
	Covey: gewoonte 1	Hoe kunnen de kinderen meer verantwoordelijkheid laten zien over hun eigen keuzes en beslissingen in hun leven? Hoe doen ze dit met begrip voor anderen? Verwerken in een rollenspel.
	Dokter Corry, lessenserie seksualiteit: De leerlingen volgen de aangeboden lessen, de groepsleerkracht initieert deze lessen.	De kinderen maken in tweetallen een muurkrant over een onderwerp naar keuze.
	Brief aan je toekomstige IK De kinderen schrijven een brief aan hun 'toekomstige ik' In wat voor een wereld leven zij? Welke identiteit nemen zij aan? Welke geloof- en levensovertuiging hebben ze? Denk ook aan gender, afkomst en beperkingen etc.	Deze verwerking stelt het kind in staat om huidige gedachten en gevoelens vast te leggen en een verbinding te maken met zijn toekomstige zelf. Deze brief kan dienen als een persoonlijke herinnering, een bron van motivatie en zelfs als een referentiepunt om vooruitgang te meten.
	Les over de Islam (DaVinci, jaar 2, Ottomanen, les 2)	De leerlingen verwerken hun kennis in een woordweb en presenteren deze in de middenbouw.
	Les over de Turkse cultuur (DaVinci, jaar 2, Ottomanen, les 8)	De leerlingen maken een presentatie over de Turkse Cultuur en proeven Turkse baklava.
	Les over de Maori, godsdienst, cultuur, schepping (DaVinci, jaar 3 les 1 en 3)	De leerlingen maken met behulp van klei een typisch 'Maori-beeldje'
3. Democratische waarden	Groepsgeluk. Zichtbaar maken van groepsprocessen. 'groepsdruk, pesten, fijne en veilige omgeving creëren'	Sociogram en de fysieke les in de groep gegeven door onze groepsgeluktrainer. Na afloop volgt de nabespreking.
	Gouden weken: missie statement, groepsvorming, omgangsvormen De eerste 6 weken van het nieuwe schooljaar. Werken aan groepsvorming en omgangsvormen.	Observaties in de klas, opstellen, bespreken en evalueren van de groepsregels. Na 6 weken een groepsgesprek
	Zilveren weken: eerste weken van het nieuwe kalenderjaar; Insteek: versterken samenhang, nieuwe doelen stellen (goede voornemens., koppelen Covey aan gewoonte 2 en 3)	Ieder kind hangt een blad in de Covey boom met zijn 'goede voornemen' en we evalueren na 6 schoolweken. Wat is wel en wat is niet gelukt?
	Week tegen pesten, gevolgd door lessenserie.	De kinderen geven in de onder- en middenbouw een presentatie over de mogelijke negatieve gevolgen van pesten.

		Ze leren de kinderen wat ze kunnen doen als iemand gepest wordt.
	Gastles door bureau HALT over groepsdruk	De kinderen kunnen stellend samenvatten wat ze hebben ontdekt en geleerd.
	Covey: gewoonte 4, 5, 6	
	Denkboek 4 en 5 mei - lesmateriaal Nationaal Comité 4 en 5 mei	De kinderen maken een wandposter over 4 & 5 mei.
	Les n.a.v. de Dag v.d. Kinderrechten	Defval. kinderen maken in tweetallen een woordweb en presenteren deze aan elkaar.
	Gastles over de WO II Gast spreker. Voorbereidende vragen opstellen.	Na afloop de interview-vragen stellen.
	Les over de Aziaten en de mensenrechten (DaVinci, jaar 3 les 9)	De kinderen maken een zelfgekozen verwerking voor om te presenteren in de gangen.
	Les over de 'Nieuwste tijd en kinderrechten' (DaVinci, jaar 3 les 2)	De kinderen schrijven een verhaal over de nieuwste tijd en de kinderrechten.
4. Maatschappelijke betrokkenheid	Afvalscheiding: We zamelen papier, plastic en restafval gescheiden in en onderzoeken het afval in de omgeving van de school.	Er wordt actief in de omgeving gezocht naar zwerfafval. Het gevonden afval wordt verwerkt in statistieken en tabellen.
	Les over afvalscheiding en vervuiling (DaVinci, jaar 3 les 13)	De kinderen maken de bijbehorende verwerking vanuit de DaVinci-map.
5. Democratische betrokkenheid	Deelname leerlingenraad Een selectie van bovenbouw kinderen wordt actief betrokken bij het meedenken over en het besluiten nemen van zaken die de school én kinderen aangaan.	De kinderen van de leerlingenraad komen ??? keer per jaar bij elkaar. Tijdens deze bijeenkomsten worden o.a. nieuwe ideeën en wensen besproken en de voortgang van ingezette acties onderzocht. Ook een cruciale bijdrage bij het rondleiden van ouders op de open ochtenden.
	Bespreken jeugdjournaal	Dialogo starten en klassikaal bespreken van de actualiteiten.
	Les n.a.v. Tweede Kamerverkiezingen	De kinderen maken in tweetallen een presentatie over politieke partij uit de Tweede Kamer.
	Les over de Nederlandse staatsinrichting (DaVinci, jaar 2, Inheemse Amerikanen, les 7)	De kinderen kiezen een passende verwerking vanuit de DaVinci-map.
	Les over Willem van Oranje (DaVinci, jaar 2, Nieuwe Tijd, les 4)	De kinderen maken een stelopdracht over de positieve- en negatieve kant van Willem van Oranje.

	Les over de Europese Unie (DaVinci, jaar 3 les 12)	De kinderen onderzoeken welke landen bij de Europese Unie horen en verwerken dit in een prezi.
6. Maatschappelijke vraagstukken	Bespreken actualiteiten jeugdjournaal	Dialoog starten en klassikaal bespreken van de actualiteiten.
	Lessen Nieuwsbegrip bespreken	Dialoog starten en klassikaal bespreken van de actualiteiten.

6.5 Ons schoolklimaat - de school als oefenplaats

Ons schoolklimaat is open en veilig, met oog voor diversiteit. Wij waarderen verschillen en er is ruimte voor verschillende meningen. We gaan respectvol om met mensen die anders denken en/of anders doen. Ons schoolklimaat is veilig en open genoeg om je opvattingen kenbaar te maken, open en veilig om te zijn wie je bent, of wie je wil zijn. We leren onze leerlingen om respect te hebben voor meningen die afwijken van de eigen mening, we leren ze zelf een mening te hebben, en daarvoor te staan. Om dit alles te realiseren hanteren we bij ons op school gedragsregels. We besteden tijd aan het (in)oefenen van de gedragsregels, en de leerlingen worden begeleid bij het zo mogelijk zelf oplossen van problemen en conflicten. De medewerkers vertonen voorbeeldgedrag. Zij maken door hun gedrag, hun houding en hun vaardigheden de visie van de school op burgerschap zichtbaar, ze laten aan de leerlingen zien hoe het hoort.

Het oefenen van de sociale en maatschappelijke competenties komt aan bod in ons curriculum, de vijf blokken per jaar die steeds bestaan uit zeven weken (of: de twee blokken per jaar die steeds bestaan uit zeven lessen).

Daarnaast uiteraard in de praktijk van alledag. Specifiek vormt onze school een oefenplaats voor de sociale en maatschappelijke competenties in de lessen, de groepsvergaderingen en de leerlingenraad.

Leerlingenraad Montessorischool Bilthoven

7 Kwaliteitscultuur

7.1 Cultuur en structuur

Onze school heeft een visie en doelen vastgesteld voor goed burgerschapsonderwijs. Vanzelfsprekend is het noodzakelijk dat de leraren de doelen realiseren. Dat gaat niet vanzelf. Daarom hebben wij een kwaliteitscultuur en – structuur ingericht die ondersteunend is aan het burgerschapsonderwijs. De schoolleiding zorgt ervoor, dat de visie en de doelen bekend zijn, en dat de leerkrachten gestalte kunnen geven aan de doelen. Daartoe organiseert de schoolleiding interne en externe scholing (professionalisering) voor onder andere teamscholing voor the Leader in Me, Da Vinci of de lentekriebels. Ons team werkt planmatig samen om op een correcte wijze vorm te geven aan burgerschapsonderwijs. Waar nodig betrekken wij externe deskundigen zoals de GGD bij de lentekriebels, ouders en/of kinderen bij onze gezamenlijke leer- en verbeteractiviteiten. De MR heeft bijvoorbeeld met zowel ouders op een ouderavond gesproken en met de kinderen uit de leerlingenraad naar aanleiding van de uitkomsten vanuit het tevredenheidsonderzoek. Essentieel voor onze kwaliteitscultuur is de afspraak dat we de lessen Burgerschap samen ontwerpen en samen nabespreken. De schoolleiding zal daartoe zorgen voor voldoende ruimte op studiedagen, teamvergadering en bouwvergaderingen.

7.2 Werkgroepen

Onze school beschikt over een werkgroep burgerschap. De voorzitter van de werkgroep burgerschap is de adjunct-directeur die zich het doel stelt om een relatie te kunnen leggen tussen de andere vakgebieden. De werkgroep burgerschap is op de hoogte van de actuele ontwikkelingen m.b.t. burgerschap. Zij informeert het team vijf keer per jaar over ontwikkelingen op het terrein van burgerschap met behulp van een nieuwsbrief. Daarnaast bepaalt de werkgroep de thema's voor het onderdeel maatschappelijke vraagstukken die aan bod komen en zorgt zij ervoor, dat het team op de hoogte is van de mogelijkheden die de thema's bieden. In het kader van de sociale ontwikkeling heeft onze school ook een werkgroep voor de persoonsontwikkeling van the Leader in Me en een aparte werkgroep voor het kosmische onderwijs Da Vinci.

Vanuit elke bouw (onder-midden en bovenbouw) zit er een collega in de werkgroep. Deze collega heeft zich de taak gesteld om binnen de eigen bouw de 'kartrekker' te zijn en op bijvoorbeeld bouwvergaderingen het thema burgerschap te agenderen.

In de aula is een wand ingericht met 'bewijswerkjes' van burgerschap. Per periode wordt de boom aangekleed met foto's (+ kleine toelichting). De leden van deze werkgroep beheren de burgerschapsboom.

8 Zorg voor kwaliteit

8.1 Algemeen

Op Montessorischool Bilthoven streven we ernaar om kwalitatief goed burgerschapsonderwijs te verzorgen.

Onze uitgangspunten zijn:

- Ons burgerschapsonderwijs voldoet aan wettelijke eisen
- Ons burgerschapsonderwijs is doelgericht
- Wij zorgen ervoor dat er samenhang is in ons burgerschapsonderwijs
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij de behoeften van de kinderen
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij wat wij zelf belangrijk vinden
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij onze montessori visie
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij onze mens- en maatschappijvisie

8.2 Kwaliteitszorg

Onder kwaliteitszorg verstaan we het vaststellen en realiseren van onze doelen, het meten of onze doelen in voldoende mate zijn bereikt en tenslotte het borgen of verbeteren van onze kwaliteit. In dit document hebben we onze missie, onze visie, onze kernwaarden en onze doelen voor burgerschap vastgesteld. Bij alle activiteiten is een koppeling gemaakt naar de jaarkalender en een koppeling met de bouwstenen van burgerschap en is nader uitgewerkt.

Daarmee hebben we onze kwaliteit uitvoerig beschreven. Op basis van de uitslagen stellen we actiepunten vast. De gekozen actiepunten worden opgenomen in een projectplan (werkgroep), in het jaarplan of in het schoolplan. We meten de kwaliteit van ons burgerschapsonderwijs op de volgende wijze (zie ook onze meerjarenplanning):

1. Meting Basiskwaliteit (2 x per vier jaar)
2. Quick Scan Burgerschap (1 x per vier jaar)
3. Vragenlijst Burgerschap kinderen (2 x per vier jaar)
4. Sociale ontwikkeling (jaarlijks via hart vanuit IEP)
5. Vragenlijst Veiligheid Leerlingen (jaarlijks): gegevens worden aangeleverd bij de inspectie
6. Vragenlijst Tevredenheidsonderzoek ouder, kinderen, medewerkers (om het jaar)

8.3 Publieke verantwoording

In het Onderzoekskader (2021) van de Inspectie van het Onderwijs staat SKA3: Evaluatie, verantwoording en dialoog. In dat kader evalueren we jaarlijks het thema Burgerschap onder leiding van de werkgroep Burgerschap. In het kader van 'dialoog' bespreken we de uitkomsten van zelfevaluaties, vragenlijsten en onze analyses en de voorgenomen acties met ons bestuur en de MR. In ons jaarplan leggen we verantwoording af over onze activiteiten met betrekking tot burgerschap. Het jaarplan en de schoolgids worden gepubliceerd op onze website. Daardoor is al de informatie beschikbaar voor alle ouders/verzorgers van de school. In het schoolplan en de schoolgids hebben we onze missie, visie en doelen opgenomen. In het schoolplan staat ook vermeld hoe we zorgdragen voor een cultuur en oefenplaats waarin de basiswaarden centraal staan. Tenslotte geeft het schoolplan inzicht in de monitoring van burgerschap, informatie over de ondersteuning en facilitering van de leraren en de actiepunten voor de komende jaren. In de schoolgids geven we de uitslagen van metingen (op hoofdlijnen), de actiepunten naar aanleiding van de metingen en de evaluatie van de uitgevoerde actiepunten.

9. Taakverdeling

9.1 Organisatie (nog aanpassen!)

Het realiseren van burgerschapsonderwijs vraagt veel van ons team en daarom om een heldere taakverdeling. De onderstaande tabel geeft een overzicht van wie doet wat en wanneer. De werkgroep Burgerschap is de eigenaar van het activiteitenoverzicht. Ze zorgt ervoor dat de taken tijdig en naar behoren worden uitgevoerd.

Wat	Wie	Wanneer
Meting Burgerschap (Quick Scan)	Adjunct	1 x per vier jaar ('24-'25)
Afname vragenlijst Burgerschap (1 x per 2 jaar)	Directeur	April 2025
Afname LOVS Kindbegrip	IB-er	2 x per jaar
Afname Vragenlijst Veiligheid Leerlingen	Leerkracht	1 x per jaar, april 2024)
Dialog met bestuur en MR	Directeur	2024_8
Burgerschap en jaarplan	Directeur	2024_7
Burgerschap en schoolgids	Directeur	2024_9
Vaststellen van maatschappelijke vraagstukken	Werkgroep	2024_1
Redigeren van het beleidsstuk	Adjunct	2024_7
Invullen van het curriculum	Leerkrachten	Schooljaar 2024-2025
Bijhouden activiteiten burgerschap	Leerkrachten	Altijd
Evaluatie Burgerschap	Werkgroep en Team	2024_11 & 2025-04

